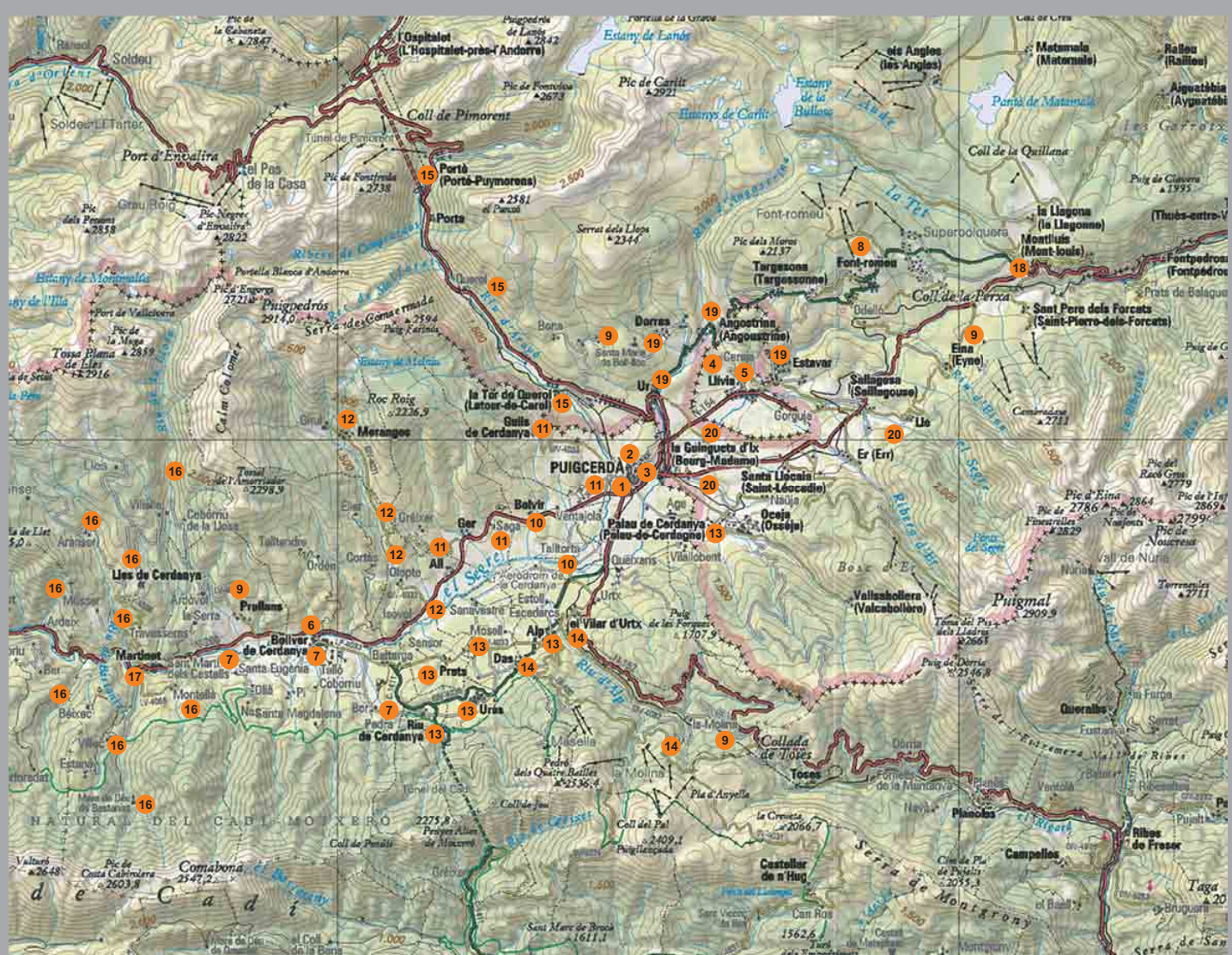

La Cerdanya

Art i Patrimoni

La Cerdanya

Art i Patrimoni

1. PUIGCERDÀ, LA VILA MEDIEVAL
2. L'ESTANY I EL PRIMER ESTIU EIG
3. MUSEU CERDÀ
4. DE IULIA LYBICA A LLÍVIA
5. UNA FARMÀCIA SINGULAR
6. BELLVER DE CERDANYA, UNA VILA DE LLEGENDA
7. TRES JOIES DE LA BATLLIA
8. FONT-ROMEU, DE L'ERMITATGE AL FORN SOLAR
9. ELS DÒLMENS. CASES PER ALS MORTS
10. DELS CERETANS A LA CAPELLA SIXTINA CERDANA

11. EL ROMÀNIC DEL SOL
12. DEL SEGRE AL PUIGPEDRÓS
13. EL ROMÀNIC AMAGAT
14. ECLECTICISME DE LA BAGA
15. LA VALL DEL RIU QUEROL
16. VOLTANT PEL BARIDÀ
17. EL PARC DELS BÚNQUERS DE MARTINET
18. MONTLLUÍS, PATRIMONI DE LA UNESCO
19. EL GRANIT SAGRAT
20. PUJANT PEL RIU SEGRE

Edició: Ajuntament de Puigcerdà - 2015 - DL Gi 320-2015 - ISBN 978-84-606-6246-4

Itineraris: Sara Aliaga - Oriol Mercadal - Enric Quílez - Erola Simon

Fotografies: Emili Gimenez

Fotografies portada: Museu Cerdà, Farmàcia de Llívia, Sant Martí d'Ur i Santa Maria de Talló **Contraportada:** Sant Climent de Tallortxa

QR code: cerdanyainteractiva.com
Disseny i maquetació: csglobal.info

Una pinzellada d'història

El primer vestigi clar d'ocupació humana és un campament a l'aire lliure del paleolític, del 17000 aC. Del neolític, en tenim a la plana d'entre el 5000 i el 3000 aC.

L'augment demogràfic de l'edat del bronze s'evidencia en poblats, coves i monuments megalítics. Els pobladors del primer mil·lenni aC practicaren la incineració dels morts i feien una ceràmica barrocament decorada. Esdevindrien el poble dels Ceretans, que parlaven una llengua preindoeuropea bascoide. Vers els segles IV-III aC, els ibers aportarien un nou urbanisme, el torn de ceramista i l'escriptura. A Cerdanya tenim el major conjunt de gravats rupestres d'Europa i un dels pocs que integren l'abecedari complet.

Cap a la fi del segle I aC, els romans instal·laren la capital a Iulia Livia (Llívia), una *civitas* –l'única ciutat del Pirineu– que gaudí d'una vida curta però esplendorosa. Després de la breu dominació visigoda, el comtat de Cerdanya passà a formar part de la Marca Hispànica depenent del regne dels Francs. Els comtes de Cerdanya començaren la conquesta de la Catalunya central, controlada pels musulmans entre els segles VIII i XI. Aleshores destacava el nucli de Talló centre de poder administratiu i eclesiàstic i cap d'un *pagus*.

L'any 1178 el rei Alfons I fundà el *Podiumceretanum* (Puigcerdà), que esdevindria la capital de la *Ceretania*. S'inicià un període d'estabilitat política i dinamisme econòmic, des de finals del segle XIII i sobretot durant la primera meitat del segle XIV, que dugué Puigcerdà a convertir-se en un pol d'atracció pels ordes mendicants, les

comunitats jueves i els comerciants. En aquell moment, els comtats de Cerdanya i del Rosselló formaven part del regne de Mallorca arran de la divisió feta pel rei Jaume I.

L'època moderna estigué marcada per la inestabilitat provocada per les lluites entre faccions de la petita noblesa local, fenomen conegut com a bandolerisme. Durant el segle XVII, les guerres internacionals entre les monarquies de França i Espanya, que tindrien com a escenari recurrent la Cerdanya, foren constants. Amb la signatura del Tractat dels Pirineus el 1659, el comtat del Rosselló i trenta-tres pobles del comtat de Cerdanya passaren a obediència francesa. La frontera arribà als peus de Puigcerdà i França la fortificà amb la ciutadella de Montlluís. La nova ratlla condicionaria fortament les relacions amb França i la vida quotidiana de la població. La Guerra de Successió espanyola, a principis del segle XVIII, va suposar una nova ocupació francesa i la construcció de fortificacions a Puigcerdà i Bellver. Amb la implantació de la Nova Planta borbònica, Puigcerdà esdevingué cap de Corregiment entre 1716 i 1833. Dins d'aquesta etapa cal destacar el parèntesi de la Guerra del Francès, durant el qual els francesos crearen el Departament del Segre amb capital a Puigcerdà (1812-1814). El 1833 es configurà la divisió provincial, que de nou partiria la Cerdanya, ara entre Girona i Lleida. Durant les guerres carlines, el nostre territori es va posicionar, en general, pel bàndol liberal. A finals del XIX s'inicià el fenomen de l'estiueig protagonitzat per la burgesia barcelonina que cercava el bucolisme del paisatge i el saludable clima cerdà.

Tots aquests esdeveniments han deixat una empremta: el patrimoni, que hem de conservar entre tots i, sobretot, compartir i fer conèixer. **Gaudiu-ne!**

Bellver de Cerdanya

Iravals

Alp

Font-romeu

Er

Martinet

Llívia

Montlluis

Puigcerdà

1. PUIGCERDÀ, LA VILA MEDIEVAL

La vila de Puigcerdà va ser fundada al final del segle XII pel rei Alfons I. El seu objectiu era incentivar el desenvolupament de les poblacions de frontera, primers baluards defensius del reialme. Puigcerdà va créixer ràpidament i va viure els moments de màxima esplendor al llarg del segle XIII i XIV. És en aquesta època quan es configura l'estructura urbana del centre de Puigcerdà.

Al bell mig de la vila s'alça el **campanar** de l'antiga església parroquial de Santa Maria de Puigcerdà. Aquesta imponent torre octogonal de 35 metres d'alçada va ser construïda a mitjan segle XVII. A la base hi podeu contemplar el portal gòtic de marbre vermell, un dels accessos al temple de Santa Maria que ocupava l'espai de la plaça. L'església va ser enderrocada l'any 1936 pels milicians anarquistes.

El **carrer Major** de Puigcerdà és un dels més antics de la població. Enllaçava l'església parroquial amb la magnífica plaça porxada de forma rectangular avui coneguda com a **plaça de Cabrinetty** (antiga plaça Major). Aquest gran espai ha estat, fins fa ben poc, l'indret de celebració de mercats, fires i festes populars. Està presidida per l'**estàtua del militar liberal Josep Cabrinetty** (1822-1873), alliberador de Puigcerdà durant el setge carlí dels dies 10 i 11 d'abril de 1873.

L'**Ajuntament de Puigcerdà** està situat en un dels punts d'entrada de l'antiga població. L'edifici original, seu de l'antic consolat d'època medieval, va ser destruït durant la Guerra Civil per un terrible incendi. El que veieu avui és una reconstrucció dels anys 50.

Al **passeig del 10 d'Abril** hi podreu trobar l'antic **convent de Sant Domènec** (inici del s. XIV), avui convertit en església parroquial. D'ell en queda una part del claustre. En aquests espais avui hi ha la Biblioteca Comtat de Cerdanya i l'Arxiu Comarcal de la Cerdanya. El temple és d'una sola nau i té la capçalera escapçada. Va ser reconstruït després de la Guerra Civil per l'arquitecte Josep Danés i

restaurat l'any 2014. En una de les capelles laterals s'hi conserva un dels conjunts de **pintura mural gòtica** (1340-1350) més importants de Catalunya.

Pujant passeig amunt anireu a parar davant del **monòlit als herois**, peça de marbre vermell d'Isòvol que recorda els puigcerdanencs morts durant els setges carlins de 1837, 1873 i 1874.

També recomanem: visita a la terrassa del campanar, amb una vista panoràmica de 360 graus sobre la Cerdanya.

2. L'ESTANY I EL PRIMER ESTIU EIG

Documentat ja al segle XIII, l'estany de Puigcerdà és una infraestructura estretament lligada a la població. Al llarg dels segles ha tingut diferents aprofitaments, des dels més utilitaris en època medieval i moderna fins als usos lúdics més propis del darrer segle.

Es desconeix si l'**estany de Puigcerdà** té un origen natural o és un espai creat per l'home. S'esmenta per primer cop a la documentació l'any 1260. Des de llavors sabem que s'ha utilitzat, entre altres coses, com a dipòsit d'aigua contra incendis, per regar els horts de la Vila, per criar i extreure peix, per produir glaç, electricitat i com espai de lleure.

Al final del segle XIX Puigcerdà i Cerdanya es van posar de moda com a lloc d'estiueig entre la burgesia catalana. D'aquesta època daten les grans torres que podeu observar al voltant del llac, pensades per allotjar les famílies benestants. La seva arquitectura es caracteritza per l'eclecticisme de formes i la sumptuositat dels espais. Aquestes construccions van canviar totalment la fesomia de la vila de Puigcerdà i van impulsar la urbanització dels vorals de l'estany: l'obertura del passeig de la Sèquia (1884), la construcció d'una casa de banys (edifici que podeu veure dins el parc, inaugurat l'any 1885) i finalment la creació del **parc Schierbeck** al principi del segle XX. Aquest té l'origen en la donació que el cònsol de Dinamarca, German Schierbeck, estiuejant de Puigcerdà, va fer d'uns prats de la seva propietat per a la construcció d'un parc públic. Avui algunes de les torres han transformat el seu ús en apartaments, hotels o equipaments públics. L'**Escola Municipal de Música Issi Fabra** ocupa l'antiga **Casa Font**, i la primera torre d'estiueig construïda a Puigcerdà l'any 1867, la **Casa Fabra**, és avui la seu del **Consell Comarcal de la Cerdanya**.

En la mateixa línia constructiva trobem l'edifici del **Casino Ceretà**,

També recomanem: el camí que des de l'estany, passant pel passeig de la Sèquia, enllaça amb el camí dels Enamorats i a la petita església de Sant Jaume de Rigolisa (reconstrucció del final del segle XIX).

inaugurat l'any 1893. Al Casino s'hi organitzaven vetllades musicals, teatre i concerts i als estius era el lloc de trobada de la colònia d'estiuejants i dels prohoms locals. Aquest singular edifici està ubicat a la plaça de Barcelona, indret que enllaça el nucli antic de Puigcerdà amb la zona de l'estany. El nom de la plaça va ser escollit precisament en honor als visitants de la capital.

3. MUSEU CERDÀ

Es troba a l'antic convent de les Carmelites Descalces o de Clausura, alçat entre el 1880 i el 1897. La comunitat religiosa el deixà el 1982 i el projecte de rehabilitació com a museu s'inicià el 1993.

El convent fou dedicat al Sagrat Cor i a santa Margarita Maria de Alacoque. Les germanes feien treballs de costura per a la població —els quals rebien i lliuraven mitjançant el torn de l'entrada— i foren molt estimades pels puigcerdanencs i per la resta dels cerdans. El 1982, per manca de tranquil·litat i atesa la seva grandiositat per a una comunitat ja molt reduïda, les germanes, d'una edat avançada, es traslladaren a Amposta.

El projecte arquitectònic del Museu Cerdà es basa en la reconversió de les galeries conventuals —on hi havia el menjador, les cel·les, el safareig i el cementiri—, que passaren a distribuir-se en tres pisos i una planta en L per donar cabuda a les sales d'exposició permanent, a la d'exposicions temporals i a l'àrea de tallers i magatzems. L'església s'habilità com a sala d'actes i auditori i l'espai claustral és ara un pati en el qual es fan activitats diverses en època estival.

Les **col·leccions** del museu estan relacionades amb **el medi natural** (fòssils de mol·luscs i coralls, vegetals del llac miocè i fauna de l'època glacial, animals naturalitzats i minerals i roques), **l'arqueologia i la història** (ceràmica, eines lítiques i òssies, peces metàl·liques, col·lecció numismàtica...), **l'art** (obra pictòrica i escultòrica) i **l'etnologia** (el món del pagès, eines d'oficis, objectes domèstics, esports d'hivern...).

El projecte museogràfic sorgeix d'un enfocament plural i transfronterer que abraça la natura, la història i l'etnologia de la comarca. L'execució ha començat per la **casa i la família cerdana**. En altres espais es tractaran els temes d'**història de Puigcerdà**, el paisatge de Cerdanya i el convent de clausura. Al pati, un conjunt de pedres tallades, de l'època romana fins als nostres dies,

mostren **el treball del granit i els diversos usos** que hom li va donar (domèstic, funerari, religios).

El museu també apleix **funcions d'ordre sociocultural i comarcal**, com la documentació de les col·leccions, la restauració de les peces, l'acolliment i el muntatge d'exposicions temporals, l'organització de tallers i activitats pedagògiques, la participació en la recerca arqueològica i naturalística, la difusió patrimonial i l'assessorament tècnic.

4. DE IULIA LYBICA A LLÍVIA

És la vila més antiga de la comarca i té el nucli antic declarat com a conjunt històric. Fou probablement Juli Cèsar qui la batejà *Iulia Lybica* i li atorgà el títol de municipi. Va ser plaça forta dels comtes de Cerdanya. Lluís XI de França va destruir-ne el castell i els privilegis durant el segle XV i, com a conseqüència del Tractat dels Pirineus el 1659, va esdevenir un enclavament espanyol dins del territori de França.

Quan anem a Llívia per l'N-154, el que destaca de la massa de construccions que conforma la població és el campanar de l'església parroquial i el turó del castell. Arribant a la població passarem pel costat de la **Pedra Dreta**, possible menhir prehistòric. Des de la **plaça Major** fins a l'església, la vila constitueix un conjunt de gran interès. Al costat de l'església hi podem veure les restes de la **Iulia Lybica** romana. L'església de **Nostra Senyora dels Àngels** data del segle XVI, encara que de l'edifici del segle XIII en conserva les ferramentes de la porta de migdia. Volem destacar la portalada de ponent per ser un dels pocs exemples renaixentistes que hi ha a la comarca; està emmarcada entre dues torres circulars que formen part del recinte fortificat que envolta l'església. D'aquest recinte cal destacar-ne la gran torre campanar quadrada i la **torre de Bernat de So**, que va fer de presó. L'església és exemple del gòtic rural i a la seva sagristia hi ha un Sant Crist gòtic tallat en fusta de mitjan segle XIV. Hi destaquem, també, el **retaule barroc** de l'escola castellana, les **làpides** esculpides, la font i la **Creu de Toret**.

Des de darrere de l'església podem agafar un camí que mena al **castell**. Està format per dos conjunts: el **recinte jussà** i el **recinte sobirà** o fortí. Del primer cal destacar-ne la **torre d'Estavar**, que conserva una bona alçada i que rep el nom pel domini que té sobre aquesta població. El recinte sobirà està completament excavat i condicionat a la visita del públic. L'estructura que hom pot visitar és el resultat de la darrera gran reforma feta entre els segles XIII i XIV. És una estructura quadrada, envoltada d'un gran fossat, amb una torre circular a cada cantonada; a l'interior s'hi identifica un pati

central al qual s'obren diverses estances, una gran cisterna i una torre sobirana amb cisterna i envoltada d'un petit fossat. Les fases d'ocupació identificades van des de l'època romana, passant pel castell visigot, el dels comtes de Cerdanya del segle IX a l'XI, el reial del XII-XV, moment de la seva destrucció, fins el segle XVII en què fou un punt de control a la Guerra dels Segadors.

També recomanem: baixar fins a l'ermita de Sant Guillem de la Prada, al costat del riu Segre.

5. UNA FARMÀCIA SINGULAR

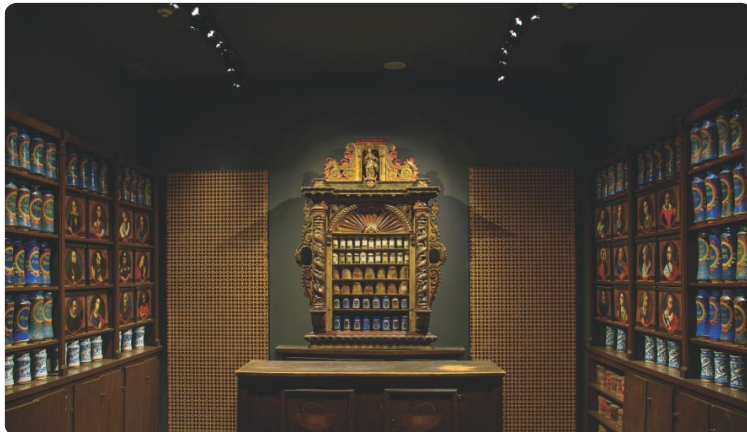
El Museu Municipal de Llívia és un dels principals equipaments culturals i turístics de la comarca. El seu contingut està dividit en dues parts ben diferenciades, la primera amb pinzellades de la història de Llívia i la segona centrada exclusivament en la Farmàcia Esteva.

De la primera part en destaquem quatre joies úniques a Catalunya: L'enterrament d'un **macaco**, del segle VI dC, trobat a les excavacions arqueològiques de la ciutat romana de Llívia (Iulia Lybica) i guarnit amb elements de l'uniforme militar de l'època; **un casc i una màscara** del segle XV, trobats a les excavacions arqueològiques del castell de Llívia, i el Llibre Ferrat, un volum manuscrit, en pergamí i amb cobertes de fusta folrades de cuiro i cinc claus (que li donen el nom pel qual és conegut), que constitueix un recull de privilegis municipals atorgats a la vila de Llívia des del final del s. XIV fins a la primera meitat del s. XVI.

La segona part és exclusivament **la Farmàcia Esteva**. Està documentada des de l'any 1594 i es considera una de les més antigues d'Europa. Al principi del segle XVII se'n va fer càrrec la família Esteva, saga que durant set generacions la va mantenir oberta, fins a l'any 1926. L'any 1965 la Diputació de Girona la va adquirir amb el compromís que es quedés a Llívia; així, primer es va instal·lar a la Torre Bernat de So i posteriorment es va traslladar al seu emplaçament actual.

L'exposició permet veure una veritable obra d'art. En destaquem el **cordialer** barroc de fusta policromada, tallat per Josep Sunyer, del final del segle XVII i del principi del XVIII, que tenia la funció de guardar els productes més rars i verinosos; els famosos **pots blaus**, datats entre el segle XVI i el XVII, dels quals el Museu de Llívia posseeix una de les millors col·leccions europees; les **caixes renaixentistes** de fusta policromada, amb la reproducció d'imatges de sants, on es guardaven les diferents herbes.

Així mateix, conserva una biblioteca, receptaris i instruments de laboratori del segle XIX.

També recomanem: visita a les restes de la ciutat romana de Iulia Lybica i el Museu de la Pagesia.

6. BELLVER DE Cerdanya, UNA VILA DE LLEGENDA

La capital de la Batllia té l'origen en la carta de població atorgada pel comte de Rosselló i Cerdanya, Nunó Sanç, el 1225, però va ser el rei Jaume I qui la consolidà amb privilegis i hi féu construir muralles i torres. L'explosió del polvorí el 1665 va fer desaparèixer el castell i part de la població.

Començarem el recorregut des de l'aparcament de sota de la muralla. Des d'allà pujarem per les escales metàl·liques i passejarem per la **muralla** que tancava la vila amb un perímetre de 535 m aproximadament.

Trobarem a l'esquerra l'antic pati del convent de **Ca les Monges**, avui espai verd i centre cultural; al costat, l'església de **Sant Jaume i Santa Maria**, del segle XIII, exemple de gòtic rural amb grans arcs diafragmes, i a l'interior la reproducció del frontal gòtic de Bellver.

Arribarem a la magnífica plaça porxada, la **plaça Major**, el centre de la vila medieval, on destacarem l'edifici de la **Duana**.

Continuarem en direcció oest i trobarem la **plaça del Castell** i el **mirador de Jaume I**. Aquí les noves edificacions esborren el lloc on hi havia hagut el fortí del castell de Bellver, del qual només resta la **cisterna**, construcció que podem observar baixant per les escales.

Sortirem al lloc del desaparegut **portal del Baridà**, una de les dues portes que tenia la vila. Tornarem a pujar pel carrer del Castell, a l'esquerra, i agafarem a la dreta el **carrer del Mig**, antic carrer Jussà, per on passava la muralla. Arribarem a l'altra porta de la vila, el **portal de Cerdanya**.

Continuarem pel carrer de la Muralla fins a la plaça de **Gustavo Adolfo Bécquer**, en honor a l'escriptor i poeta sevillà que va passar una temporada a Bellver, on va inspirar-se per escriure la llegenda *La cruz del diablo*. Tornant sobre les nostres passes

També recomanem: una passejada per l'eixample de Bellver, la plaça i la capella de Sant Roc, la torre de Sant Josep i la font dels Cucs, de camí a Pi.

agafarem el carrer de l'Amargura, un petit carreró amb escales, on trobarem la casa on va residir Bécquer, indicada amb una placa commemorativa.

Baixarem al carrer de la Muralla de nou i sortirem per l'antic Portal de Cerdanya, ara baixada de Joan Alay, fins a la plaça del Portal. Des d'aquí, la **torre de la Presó** ens ofereix tota la seva dimensió. És una de les millor conservades de la muralla, amb tres estances interiors.

7. TRES JOIES DE LA BATLLIA

La Batllia és en si mateixa una subcomarca dins de la Cerdanya que es correspon a l'antic *pago Tollonense*. El romànic de la Batllia es caracteritza per les línies equilibrades i per l'austeritat, amb una absència gairebé total d'elements escultòrics i decoratius.

Començarem el recorregut des del llogaret de **Santa Eugènia de Nerellà**. L'església és un edifici molt modificat fins al punt que l'accés actual es troba al lloc que ocupava l'absis romànic. La seva singularitat rau en el campanar inclinat. És l'únic campanar romànic sencer de la Cerdanya. Amb un desplom d'1,25 m, ha estat restaurat seguint la mateixa tècnica emprada per a la torre de Pisa.

Agafarem el camí de Sant Jaume en direcció a llevant, avui la carretera que comunica amb Bellver, fins a arribar a **Santa Maria de Talló**, l'edifici romànic més important de la Cerdanya, citada en primer lloc a l'Acta de consagració de la Seu d'Urgell, de la segona meitat del segle X. Va acollir una comunitat canonical i al segle XIII l'ardiaconat de Cerdanya fins al segle XVI. És un edifici de grans dimensions, amb l'absis del segle XI i la nau del segle XII. Primitivament tenia un gran absis central i dues absidioles, les quals van desaparèixer en aixecar-se el campanar de torre i fer-se la sagristia. Hauria tingut un claustre annex a la part de meridional, al qual s'accedia des de l'església per les dues portes de mig punt que hom pot observar en aquesta façana. La porta principal hauria estat l'actual, que conserva una magnífica ferramenta romànica.

Al seu interior s'hi venera una talla romànica de la Mare de Déu del segle XIII.

Des de Talló anirem a buscar el petit nucli de Pedra. La visita a **Sant Julià de Pedra** és especial per l'emplaçament. L'edifici va ser construït entre el final del segle X i el principi del XI, i al XII es va

cobrir amb volta de canó.

El 1983-84 va ser restaurada de la greu afectació que va provocar l'incendi del 1936. Al seu interior s'hi conserven esteles funeràries medievals provinents del seu cementiri i del de Talló.

També recomanem: la Batllia està formada per grans i petits nuclis que ens ofereixen, tots, joies del romànic: Sant Marcel de Bor, Sant Serni de Coborriu, Santa Cecília de Beders, Sant Andreu de Baltarga, Sant Martí dels Castells, Sant Iscle i Santa Victòria de Talltendre, Sant Mamet d'Anes i Sant Esteve de Prullans.

8. FONT-ROMEU, DE L'ERMITATGE AL FORN SOLAR

Font-romeu, Odelló i Vià és un municipi de l'Alta Cerdanya, dins el Departament dels Pirineus Orientals. Els tres nuclis es troben en un emplaçament privilegiat al peu del bosc de la Calma, al vessant sollell de la muntanya. Des de Font-romeu podem contemplar tota la vall natural de la Cerdanya, des del coll de la Perxa fins al congost del Baridà. Si girem la mirada, cap al sud hi veiem el massís del Puigmal, que fa de frontera amb el Ripollès.

L'ermitatge de Font-romeu (font del Pelegrí) és lloc de pelegrinatge i devoció a la Mare de Déu de Font-romeu. Segons la llegenda, un bou que pasturava va trobar la imatge de la Mare de Déu al costat de la font i en aquell indret els habitants d'Odelló hi van construir una capella. Al segle XVII l'afluència creixent de pelegrins va impulsar la construcció del santuari, l'hostatgeria i l'església que avui es coneix.

La imatge de **Nostra Senyora de Font-romeu** és una talla de fusta enterament daurada del segle XII que es pot contemplar al cambril de la Verge a l'ermitatge durant els mesos d'estiu i a l'església d'Odelló durant els d'hivern.

És el santuari el que dóna el nom a la població, que a partir del 1900 va créixer a pocs metres més avall. Un dels primers i més emblemàtics edificis és el **Gran Hotel**, inaugurat l'any 1913 com a allotjament de gran luxe i promocionat en l'àmbit europeu com a estació climàtica per a la pràctica d'esports d'hivern i d'estiu. Al seu voltant, la creixent activitat turística va impulsar la construcció de xalets i altres edificacions fins a configurar la població actual. La pràctica de l'esquí a Font-romeu s'inicia al principi de la dècada dels 20 i va lligada a les activitats d'entreteniment que s'organitzaven per als hostes del Gran Hotel. El primer remuntador es va construir l'any 1937 i sortia del pla de l'Ermitatge.

El Gran Forn Solar d'Odelló. Inaugurat l'any 1969, és una construcció experimental de recerca vinculada al *Centre national de la recherche scientifique* (CNRS) i a la Universitat de Perpinyà.

En aquest complex s'hi treballa la producció, l'emmagatzematge i el transport de l'energia solar i en l'elaboració de materials sotmesos a condicions extremes. A més, proposa visites lúdiques i pedagògiques al voltant de l'energia solar.

També recomanem: el camí del Calvari, que es pren des del coll del Calvari, una mica més amunt de l'ermitatge. L'església de Sant Martí d'Odelló.

9. ELS DÒLMENS. CASES PER ALS MORTS

Els quatre dòlmens escollits són de cambra simple, un tipus majoritari al Pirineu. Es caracteritza per tenir dos grans blocs laterals, un tercer de capçalera, un de coberta i un de més petit, frontal, que deixava una obertura per la qual es dipositava el difunt. Dins el megalitisme són tardans, del calcolític a edat del bronze inicial (2000 i 1700 anys aC s/c).

Dolmen de Ca n'Orèn I (Prullans) o la Roca Cobertorada

Coordenades UTM 31 N/ED50: X: 396183,3 Y: 4694842,9 H: 1.591,6 m snm

Aproximació: de Prullans al mas fortificat d'Orèn. Un cop passat hi ha una tanca. La traspassem i prenem un camí de pujada. Pal amb indicacions. Seguim el sender marcat amb rectangles grocs fins a trobar un nou pal: pugem cap a l'esquerra. Hi ha entre 35 i 55 minuts fins al dolmen. Poc abans d'arribar-hi, el camí entra al bosc i de seguida ens cal girar a la dreta per trobar el dolmen al cap d'uns 35 metres. Retorn pel mateix camí.

Descobert i saquejat el 1915. Enterrades de set a deu persones —nens inclosos. Troballes: denes de collaret, puntes de sageta de sílex i d'os i una destrat de pedra. A més, un fragment de crani humà trepanat.

Dolmen del Paborde, la Molina (Alp)

Coordenades: X: 414390.63 Y: 4688515.72 H: 1.423 m snm

Aproximació: El dolmen està situat a uns 400 metres de distància a l'Est de l'estació del tren, sobre un turonet que hi ha al costat dret de la carretera. Després de creuar per sota el pont del tren i a uns 100 metres de la via trobareu un rètol indicador.

Descobert el 1954, excavat i refet el 1980. Cassoletes i reguerons insculpits a les lloses. A l'edat del bronze es reutilitzà amb finalitats igualment funeràries i al s.XX s'aprofità com a cabana de pastor.

Dolmen de la Cova del Camp de la Marunya, Brangolí (Enveig),
també dolmen de Marrunyes o de Cal Cavaller

Coordenades: (UTM 31 N/ED50) X: 410009.31 Y: 4703800.22
H: 1.476 m snm

Aproximació: situat entre els llogarets de Feners i de Brangolí. Carretera d'Enveig cap a Bena. Cruïlla al km 40,2. Girem a la dreta, passem Feners (km 40,9) i uns 300 metres endavant hi trobarem, a la dreta, el rètol indicador del dolmen.

L'exemplar cerdà més monumental i millor conservat. Cassoletes repicades a la llosa de coberta, que és trencada i caiguda al davant.

Troballes: Puntetes i làmina de sílex, dena de pasta de vidre, ceràmica a mà i plaqueta d'esquist (J. Abelanet, 1950-55).

El dolmen dels Pascarets o de la Borda (Eina)

Coordenades: X: 423905.92 Y: 4704084,71 H: 1.565 m snm

Aproximació: recomanem que consulteu l'itinerari megalític amb sortida a Eina.

Túmulo de 17 m de diàmetre ben conservat. Troballes: ascla de sílex, ceràmica del bronze final, denes d'esteatita i una placa circular de gneis (J. Abelanet). Coberta posada a lloc posteriorment pel GRAHC.

També recomanem: itinerari megalític d'Eina. Dolmen de la Barraca del Camp d'en Josepó (Ordèn, Bellver de Cerdanya).

10. DELS CERETANS A LA CAPELLA SIXTINA Cerdana

Aquest itinerari abraça els tres elements patrimonials del municipi de Bolvir que hem considerat com a principals i, per tant, de visita obligada: un poblat preromà i medieval, una església romànica amb mobiliari gòtic i un temple barroc amb pintures murals destacables.

El Castellot i l'Espai Ceretània. Al km 183 de l'N-260 i al sud-oest del poble, hi trobareu la Corona, un promontori pla on s'establí un assentament fa prop de 2.500 anys. Els arqueòlegs hi han documentat tres ocupacions: les dels ceretans i ibers, situables entre el segle IV aC i l'any 200 aC; una segona, iberoromana, del s. II aC, i la medieval, d'època comtal, entre el segle X i l'XII. **L'Espai Ceretània**, explica i contextualitza el jaciment.

El poblat ceretà s'organitzava en petits barris de cases, carrerons i grans edificis a l'entorn d'una muralla. En època iberoromana s'hi construí una entrada monumental fortificada amb dues torres i s'hi establí un taller metal·lúrgic. El vilatge medieval, que aixecà la muralla un xic endins, podria haver estat el primer poble de Bolvir. A la fi del s. XII els pobladors s'haurien desplaçat a la ubicació actual, on edificaren, en dos turons veïns, l'església i el castell.

Església de Santa Cecília. Documentada des del 958 en el precepte del rei franc Lotari, quan pertanyia al monestir de Cuixà. És romànica, de vers la fi del s. XII. Té una nau i un absis amb fris de mènsules i finestres de doble esqueixada. Al sud, portalada amb cinc arcades. Parament de carreus de granit. Les capelles laterals i el campanar són dels s. XVII–XVIII. Retaule gòtic procedent de la veïna capella de la Mare de Déu de l'Esperança.

Sant Climent de Talltorta. Guillem I, comte de Cerdanya, manà construir la primera església el 1086, probablement al poble que aleshores s'anomenava Santa Fe de Talltorta. Les excavacions arqueològiques en descobriren l'absis romànic, orientat E-O, visible ara al presbiteri a través d'un vidre. El temple barroc, acabat el 1667, mostra una petita nau capçada per un absis poligonal i

dues capelles col·locades vis a vis que formen un petit transsepte. Entre el 1714 i el 1737, les parets i la volta foren decorades amb pintures que mostren escenes bíbliques com el judici final i la matança dels innocents. És un dels millors exemples de pintura religiosa barroca de caràcter popular de Catalunya.

També recomanem: la capella del s. XV de la Mare de Déu de l'Esperança, així com la torre i el santuari del Remei, de l'inici del s. XX.

11. EL ROMÀNIC DEL SOL

Aquest recorregut ens mostrarà un conjunt d'esglésies de la solana que tenen en comú un treball escultòric magnífic a les seves portalades.

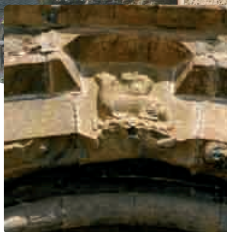
Començarem el nostre recorregut pel **pont de Sant Martí**, sobre el riu Querol o d'Aravó, divisor dels municipis de **Puigcerdà** i de **GUILS DE CERDANYA**. Aquest pont, de base possiblement romana i lligat a l'*Strata Ceretana*, és bàsicament de construcció gòtica (s. XIV).

Continuarem cap a **GUILS DE CERDANYA**. L'església de **Sant Esteve** és una magnífica mostra del romànic del segle XII. L'absis està ornat amb un fris dentat, mènsules esculpides i finestra central amb arquivolta decorada. La façana de migdia presenta una cornisa amb mènsules decorades amb rostres i una bella porta de cos afegit amb quatre arquivoltes en degradació ornamentades i tres parells de columnes amb capitells esculpits amb motius vegetals, animals i geomètrics. Havia estat protegida per un porxo del qual es conserven tres cartel·les esculpides.

Continuarem fins al llogaret de **Saga**. La seva església del segle XII, dedicada a **santa Eugènia**, destaca per la seva portalada, que contrasta amb l'austeritat de la resta de l'edifici, afegida al segle XIII. Presenta cinc arquivoltes, de les quals dues descansen en columnes amb capitells decorats amb motius humans, animals i vegetals. De la decoració de l'arc exterior en destaquem les figures d'Adam i Eva, així com el Pantocràtor del timpà.

Des de Saga ens dirigirem cap al poble d'**Ail**. L'església de **Santa Maria** és un edifici del segle XII amb una torre campanar més antiga. La magnífica portalada del segle XIII presenta tres arquivoltes decorades amb motius vegetals i animals, una de les

quals descansa sobre columnes amb capitells també ornamentats. En destaquem la figura de sant Pere amb la clau del cel. Sembla que van ser dos artistes diferents, els responsables de les escultures de la porta, i un tercer el de les mènsules de l'absis. A l'interior s'hi conserva la fonamentació de l'absis preromànic del IX-X, així com les pintures del segle XII, que representen un escacat i les restes de decoració barroca a l'arc del presbiteri.

També recomanem: l'església romànica de Sant Vicenç de Saneja, la capella de Sant Martí d'Aravó, l'ermita de Nostra Senyora del Remei i la capella de la Mare de Déu de l'Esperança de Bolvir, amb la làpida del prevere de Meranges, Guillem Pere.

12. DEL SEGRE AL PUIGPEDRÓS

La vall del riu Duran va ser antigament una unitat administrativa diferenciada, el *pago Ollorbitense*, que anava des del desaparegut Alf fins a Meranges, incloent-hi Olopte, Cortàs, Éller, Gréixer, Girul i Isòvol.

Començarem el recorregut a l'**ermitatge de Quadres**, que era un antic hospital de viatgers situat al camí de Sant Jaume o antiga *Strata ceretana* romana. La seva capella, dedicada a **Santa Maria**, és un edifici singular, construït al segle XII i tornat a aixecar al segle XVII quan una important crescuda del Segre el cobrí de llot. Actualment s'hi pot veure la superposició dels dos edificis tant a l'exterior, mercès a un fossat obert al voltant, com a l'interior, on s'observa la cornisa de l'edifici romànic a mitjana alçada. La base de l'edifici antic és feta amb uns grans blocs calcaris, probablement aprofitats d'un edifici d'època més antiga.

Pujarem a **Olopte**. L'església de **Sant Pere** és un edifici de transició entre els segles XII i XIII. Té un basament excepcionalment alt sobre el qual descansa un absis decorat amb dents d'engranatge i mènsules esculpides amb caps, els quals, curiosament, no tenen front. En destaquem la portalada amb cinc arquivoltes, dues amb columnes i capitells decorats, els de la dreta, amb motius vegetals millor conservats que els de l'esquerra, on sembla que la decoració és zoomorfa. Als brancals entre els capitells hi tenim quatre caps barbuts i a l'arquivolta exterior, contraposats, les imatges d'Adam i d'Eva.

Seguirem per la **vall del Duran** i pujarem fins a **Sant Climent de Gréixer**. De l'església originària del segle XII en conserva la petita porta d'accés d'arc de mig punt, decorada amb caps barbats i boles. Tot i ser modern, el senzill campanar de torre li dona un aspecte rústec.

Acabarem el recorregut al conjunt format per la rectoria i l'església

de **Meranges**. A la primera hi trobarem el **Museu de l'Esclop**, que explica la llarga tradició existent al poble en l'elaboració d'aquest tipus de sabata. L'edifici de **Sant Serni** és originàriament del segle XII. El podem reconèixer, malgrat estar una mica amagat per diferents cossos afegits, per estar construït amb blocs ben escairats i regulars. Un element curiós és el pis que es va aixecar a sobre de la nau amb una funció defensiva. Ens fixarem en la portalada i les seves cinc arquivoltes de granit. L'escultura dels arcs és molt popular i diferent de qualsevol altra de la Cerdanya. Totes les figures estan dretes, en posició frontal i els peus de perfil; són baixetes i camacurtes. Es poden reconèixer, al brancal esquerre, la representació de la luxúria, l'escena de l'expulsió del paradís, un pastor i un pagès.

També recomanem: l'església romànica de Sant Policarp de Cortàs i l'església d'origen romànic de Santa Eulàlia d'Éller.

13. EL ROMÀNIC AMAGAT

Us presentem un recull d'esglésies de la бага, amb el lligam comú d'una situació paisatgística privilegiada, les quals ofereixen molt més del que se'ls reconeix.

Començarem al llogaret de **les Pereres**. La seva església, dedicada a **Sant Esteve**, és un edifici amb l'absis del segle XI i la nau del XII. El seu curiós aspecte actual és fruit de remodelacions del segle XVIII, quan es van construir les dues capelles laterals arrodonides que van transformar la planta romànica de nau única i creu llatina en creu grega. Va ser restaurada als anys noranta del segle XX.

Continuarem en direcció al poble d' **Alp**. L'església de **Sant Pere** és un clar exemple que les aparences enganyen; malgrat que és un edifici modificat, amaga una església del segle XI de planta basilical amb nau central i dues laterals. Tenia dues portes de les quals conserva la de ponent, que és l'accés actual. Les naus laterals conserven la volta de canó; no així la nau central i l'absis. A la paret nord del presbiteri s'hi conserva una interessant pintura gòtica del segle XIV amb la figura de sant Cristòfol.

D'Alp seguirem en direcció a Prats i Sansor buscant el trencall de **Mosoll**. L'església de **Santa Maria** és l'exemple de la bellesa del romànic auster i equilibrat. És un edifici del segle XII amb carreus molt regulars i volta apuntada. Cal destacar que està construïda sobre les restes d'un espai sagrat anterior, de cronologia incerta, del qual es poden observar, a l'interior de l'església, algunes estructures excavades al subsòl.

De Mosoll tornarem per agafar la carretera que porta a **Prats i Sansor**, en direcció a l'ermita de **Sant Salvador de Predanies**, dalt d'un turó. És un edifici del segle XII d'una gran senzillesa. La nau és coberta amb volta de canó i les parets, reforçades amb

contraforts exteriors. La porta antiga era a llevant; va ser suprimida en obrir-se'n una de nova a la façana de ponent. Des del lloc podem veure el pas del coll de Saig, que separa la plana de la Cerdanya de la Batllia.

Continuarem camí cap a ponent i creuarem el coll de Saig buscant el trencall en direcció a **Riu de Cerdanya**; allà, la seva església de **Sant Joan Baptista**, del segle XVIII, conserva un dels dos altars barrocs de la comarca que van sobreviure a la destrucció del 1936, el qual data del 1773.

Seguirem cap a **Urús**. En aquesta població passarem per l'església parroquial de **Sant Climent**, d'origen romànic, en direcció a l'ermita de **Sant Grau**. Pel camí hi trobarem la font Freda, amb aigua molt preuada a la contrada. En arribar a Sant Grau, l'edifici que hi trobarem és modern. Està construït al lloc on hi havia hagut el temple del llogaret de Vilagrau. Avui els dos han desaparegut.

També recomanem: l'església romànica de Sant Miquel de Soriguerola i les esglésies d'origen romànic de Sant Serni de Prats, Sant Cosme i Sant Damià de Queixans, Sant Martí d'Urtx i Santa Eulàlia d'Estoll.

14. ECLECTICISME DE LA BAGA

Als municipis d'Alp i Das, a la baga de Cerdanya, hi destaquem un conjunt eclèctic de construccions estretament lligades a la incipient activitat turística del final del segle XIX i del principi del XX.

Del nucli de **Das**, el poble dels dos campanars, en destaca el singular edifici de la **Casa del Comú**. Inaugurat l'any 1891, va ser construït i cedit al municipi pel filantrop i lliurepensador Rossend Arús i Arderiu (1845-1891), la mare del qual era originària de Das. L'edifici, destinat inicialment a ajuntament i escola, és de línia neoclàssica i s'inscriu en l'estil eclèctic de les grans cases d'estiu que es construïren a Cerdanya en aquest moment. La Casa del Comú acull la **Col·lecció Museu de Das**, formada per objectes del patrimoni etnològic cerdà. S'hi pot observar una àmplia mostra de les eines relacionades amb les activitats tradicionals a la comarca: agricultura, ramaderia i tasques domèstiques de les cases rurals. L'altre campanar és el de **l'església parroquial de Sant Llorenç**. El temple és d'estil neogòtic (s. XIX) amb un campanar esvelt adossat a la façana. El característic color vermellós del temple el dóna la pedra calcària pròpia de la zona.

Al l'extrem est del poble d'**Alp** s'hi alça la imponent **torre de Riu**, una de les grans propietats de la Cerdanya. La finca té l'origen en un mas fortificat, documentat ja en època medieval, que se situa en un punt estratègic de pas a l'inici de la vall de la Molina o vall d'Alp. La casa té annexa una capella on fins a la Guerra Civil s'hi venerava la imatge de la Mare de Déu d'Ovella, patrona dels pastors. Al final del segle XIX va ser transformada pels seus propietaris en el castell d'inspiració romàntica que podem contemplar avui.

Al nucli de **La Molina** hi trobem el **Xalet del Centre Excursionista de Catalunya**, projectat per l'arquitecte Josep Danés i Torras i

També recomanem: a Das, el camí que des del passeig de la Torreta passa per la torre de Das (base de torre de defensa), el cementiri i l'església de Santa Bàrbara.

inaugurat l'any 1925. El refugi va ser pensat per acollir amb tot confort els esquiadors i els excursionistes. Sintetitza l'arquitectura local amb detalls moderns i refinats d'acord amb els gustos estètics de la burgesia urbana que s'hi allotjava. El xalet disposa d'una capella annexa (1926) d'inspiració romànica.

15. LA VALL DEL RIU QUEROL

La vall de Querol és un indret especialment bell, on la natura i la petjada humana s'hi donen la mà. Al llarg del riu Querol hi podem gaudir d'un jardí propi de l'alta muntanya, amb espècies vegetals tan comunes com rares.

Començarem el recorregut al petit poble d'**Iravals**. La seva església de **Sant Fruitós** és un edifici probablement del final del segle XI, caracteritzat per una senzillesa i rusticitat constructiva. Algú, recentment, en va coronar els vèrtexs del llosat amb rocs granítics. No té culte i fa de museu. Acull el Sant Crist d'Ix, del segle XIII; una marededéu del segle XIV; un frontal d'altar de la primera meitat del segle XIII, dedicat a santa Maria, provinent de **Sant Esteve de la Tor de Querol**, i dos retaules gòtics: un de R. Destorrents (segle XIV) i un altre d'A. Peytavi i de M. Verdaguer (segle XVI).

Si continuem endinsant-nos per la vall, arribarem al **castell de Querol**, que va ser la seu administrativa de tota la vall, que era, antigament, independent de la resta de la comarca. Controlava l'accés a Puigcerdà des del nord. Està situat al damunt d'un aflorament rocós i té dos recintes: el superior o sobirà, del qual resten dues torres, una de les quals reconstruïda, i un recinte inferior o jussà, del qual queden alguns fragments de muralla. Per les seves característiques, probablement es dataria entre els segles XII i XIII. Va ser destruït al segle XVIII.

Seguirem riu Querol amunt fins al poble de **Portè**, sota del coll del Pimorent. A sobre del turó que hi ha al mig de la vall hi trobarem les restes de la **torre Cerdana**, un curiós castell de planta gairebé circular del segle XIII. Era dotat de guarnició i conjuntament amb el castell de Querol conformava el sistema defensiu que tenia com a element principal el castell de Puigcerdà, per tal de controlar l'estratègic pas de la vall. Se'n conserven tres fragments del mur

perimetral, dels quals la paret nord és l'única recta. Aquest mur té una alçada de dos pisos i podem apreciar-hi rengles de sageteres, així com dues portes a dos metres de terra. A la zona nord s'hi pot reconèixer un fossat.

També recomanem: l'Oratori de la Tor de Querol, l'església d'origen romànic de Sant Marçal de Cortvassill, l'estació internacional de ferrocarril d'Enveig – la Tor de Querol.

16. VOLTANT PEL BARIDÀ

L'itinerari us convida a seguir la solana i la бага dels municipis de Lles de Cerdanya i de Montellà i Martinet, un espai on no trobareu grans monuments, però sí una diversitat de petits edificis i de ruïnes en poblets i valls d'una gran bellesa.

A l'inici de la carretera que mena a Lles de Cerdanya, el balneari de **Senillers** —lloc documentat des de l'any 1030— recull les aigües que brollen de les fonts del Païdor, de la Muntanya i del Riu (alcalines i silicatades), dels Brians (sulfuroses) i del Ferro (sulfuroses i ferruginoses). A la dreta del riu d'Aràns i al serrat de l'Alzinera hi trobem el poble de **Músser**. De l'església romànica de **Sant Fructuós**, del s. XI, en destaquen les arcuacions i les bandes llombardes que n'ornen l'absis. Tornem enrere i aigües amunt hi ha el poble d'**Aràns**. Cap a orient, **Lles** alberga tres cases (cal Fuster, cal Perantoni i la Rectoria), els fonaments de les quals podrien correspondre a l'antic **castell**. Més enllà, a la vall de la Llosa, hi podreu veure les restes del molí del Salt, el mas de cal Jan i les ruïnes del **castell de la Llosa**, amb la capella santuari de la **Mare de Déu dels Àngels**. La fortalesa era de planta rectangular, amb la porta a peu pla i d'aparell barroer. Conserva diverses espitlleres. S'ha datat a les darreries del s. XII o a l'inici del s. XIII. Fou propietat de Ponç de Vilamur, bisbe d'Urgell, conjuntament amb la vila de la Llosa, els pobles de Sallent i d'Avol i diversos masos de Viliella, Coborriu de la Llosa i Travesseres.

Saltem a la бага per atansar-nos a l'església de **Sant Genís de Montellà**, de mitjan s. XII. A l'esquerra del riu de Bastanist hi ha el poblet de **Béixec**. L'església, probablement del s. XII, està dedicada a **sant Iscle i santa Victòria**. La nau, senzilla, és capçada per un absis semicircular; la porta és a migdia i la pica baptismal, al vèrtex nord-oest. Fora del temple hi ha la pica de l'oli, originàriament amb una tapa de fusta. A **Vil·lec** hi destaquem l'església romànica de **Sant Martí**, amb una nau molt allargada i un gran frontispici o campanar de paret. Els carreus treballats i ben

disposats apunten al s. XII, però una part de l'absis i de l'espadaunya serien del s. XI. A prop hi ha les ruïnes del **castell de la Roca de Vil·lec**, del qual resten parts de torres i d'habitatges esgraonats al vessant oest del puig. Al fons, la bonica vall de **Bastanist**, presidida pel **santuari** d'igual nom.

També recomanem: Nostra Senyora de Bastanist i la Torre de Sant Romà a la vall de Ridolaina.

17. EL PARC DELS BÚNQUERS DE MARTINET

Es centra en una zona del municipi de Montellà i Martinet on, entre el 1939 i el 1948, s'hi construïren una sèrie de búnquers per tal de conformar una línia fortificada al llarg del Pirineu, des del cap de Creus fins al País Basc. Se l'anomenà *Línea Pirineos* o “P” i al tram cerdà fou coneguda popularment com a “Línea Gutiérrez”, atesa la gran quantitat de castellans (per als catalans, gent de fora de Catalunya) que hi treballava.

En un context internacional hostil contra els règims feixistes, la dictadura del general Franco temia una hipotètica invasió de les forces aliades, i al final de la Segona Guerra Mundial, l'Exèrcit espanyol començà a construir aquesta obra d'enorme envergadura —difícil de suportar en un país devastat per la recent Guerra Civil—, que constava de prop de 10.000 búnquers, similar a les que les principals potències havien aixecat per defensar les seves fronteres, com la que Mussolini manà fer als Alps.

La Cerdanya es considerava un punt altament estratègic i per aquest motiu comptava amb una gran concentració de búnquers, que tenien per missió frenar una incursió per la via principal de penetració del Pirineu. La majoria dels búnquers construïts els trobem al llarg del traçat de la carretera de la Seu d'Urgell a Puigcerdà, però també en alguns altres punts elevats o estratègics del Baridà. En general presenten un estat de conservació prou bo, malgrat que alguns es troben parcialment enrunats o tapats per la vegetació que els rodeja. Durant dècades, la línia estigué guardada sota secret militar.

Al paratge de Cabiscol hi ha el centre de visitants, situat a un quilòmetre de Martinet, on trobareu la informació per poder resseguir el circuit museïtzat dels búnquers i els nius de metralladores, així com el circuit exterior. La visita es fa acompanyada d'un monitor.

Una recreació suggeridora, que inclou projeccions, armament i

rèpliques, mostra l'atmosfera que envoltava les construccions i ens dóna la clau per entendre el seu context històric. L'objectiu final és fer entendre al visitant per què es van construir i quin sentit tingueren els búnquers en aquell moment.

El projecte el promouen i l'avalen l'Ajuntament de Montellà i Martinet, el Parc natural del Cadí-Moixeró, la Generalitat de Catalunya i el Memorial Democràtic.

18. MONTLLUÍS, PATRIMONI DE LA UNESCO

Es troba a la comarca nord-catalana del Conflent, dins el Parc Natural Regional dels Pirineus Catalans. A 1.600 metres sobre el nivell del mar, és la vila fortificada a més altitud de l'Estat francès.

La **fortalesa de Montlluís** (Mont-Louis, en honor al rei Lluís XIV) va ser bastida a l'indret que ocupava l'antic vil·lar d'Ovança, un punt estratègic a la confluència de les valls de Cerdanya, del Capcir i del Conflent. La construcció es va fer entre el 1679 i el 1683 sota la direcció de l'enginyer militar Sébastien Le Prestre de Vauban (1633-1707). La seva funció era protegir militarment l'entrada del Rosselló i la nova frontera de França i mostrar fortalesa davant la població catalana recentment assimilada arran del Tractat dels Pirineus (1659). El conjunt militar, clar exponent de la fortificació moderna, és format per un recinte de muralles envoltat per un fossat sec. Al vesant sud, tres bastions guarden l'única entrada a la fortalesa, l'anomenada porta de França. Gràcies a aquest eficient sistema defensiu, la plaça de Montlluís no ha estat mai presa per l'enemic.

A banda i banda del carrer central s'hi organitza la vida civil de Montlluís. Aquesta població no va començar a construir-se fins 50 anys després de la creació de la fortalesa. Té dues esglésies, una a la zona militar i una altra a la zona civil. Aquesta darrera és del 1737, d'estil neoclàssic, i està dedicada a sant Lluís. Té una sola nau i vuit capelles laterals.

L'extrem nord del recinte és ocupat per la ciutadella, espai reservat a la guarnició de la plaça. Avui és la seu del *Centre National d'Entraînement Commando* (CNEC) de l'Exèrcit francès. A l'interior d'aquest espai s'hi pot visitar el pou dels Forçats, el pou d'aigua que abastia la fortalesa i que encara conserva la maquinària original del segle XVII.

També recomanem: visita al *Four Solaire Développement*, el primer forn solar del món, construït l'any 1949 pel científic Félix Trombe a Montlluís, i la passejada pel voltant exterior de la fortalesa (senyalitzat amb marques grogues).

El conjunt monumental de Montlluís és, des del 2008, Patrimoni de la Humanitat de la UNESCO.

19. EI GRANIT SAGRAT

Aquest conjunt d'esglésies tenen en comú el granit sobre el qual i del qual estan construïdes, un granit nascut de la terra, arrossegat per les glaceres, domesticat per l'home.

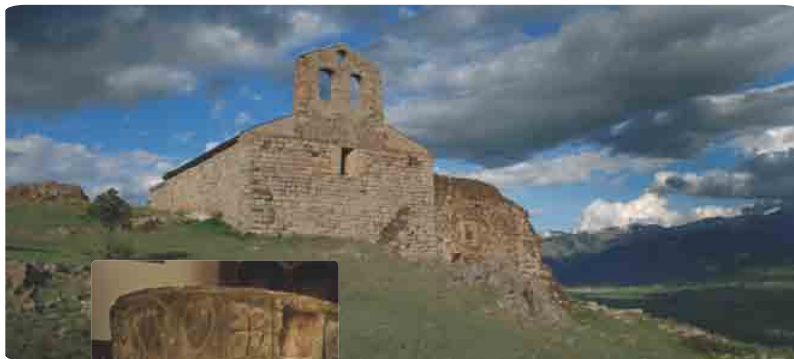
Començarem el recorregut per **Sant Martí d'Ur**. De l'edifici en destacarem l'exclusiu i magnífic **absis trilobad** del segle XI, amb tres absidioles decorades amb arcuacions llombardes sota les quals hi ha finestres cegues. La torre campanar i la nau són del segle XVIII. L'interior conserva una mostra extraordinària de l'art sagrat de Cerdanya, una marededéu romànica, un Crist gòtic, retaules barrocs del segle XVI i XVII, un confessionari del XVIII..., però sobretot hi hem de destacar la **pica baptismal**, una de les més interessants de Catalunya. Esculpida en un sol bloc de granit, és més antiga que l'església i mostra un profund estil popular que transporta a temps ancestrals. Els seus relleus expliquen la història de la humanitat des del pecat original fins a la redempció.

Pujarem al santuari marià de Cerdanya, **Santa Maria de Bell-lloc**. Passarem per Sant Joan de Dorres, edifici molt remodelat però amb un absis del segle XII que guarda la imatge de la Mare de Déu de Bell-lloc, una talla del segle XI amb uns incomparables i encisadors trets arcaics. L'església de Bell-lloc és un edifici del segle XIII i segueix els patrons del romànic més auster. Des d'aquest indret dominem tota la comarca; ens trobem en un lloc sagrat, cristianitzat per una Verge trobada.

Anirem a **Angostrina**. **Sant Andreu** és un edifici del segle XI, remodelat al XVIII, del qual destaquem tres elements: la portalada amb arquivoltes i capitells esculpits; les pintures murals de l'absis del segle XIII, amb la remarcable escena del Sant Sopar en el moment de la traïció (Judes s'hi representa petit, robant un plat de peix), i el frontal d'altar, procedent de l'església propera de Sant

Martí d'Envalls, en què, malgrat l'estat de conservació, es poden apreciar el pantocràtor al centre i la vida de Maria i de sant Martí als costats.

Baixarem a **Estavar** per visitar-hi l'església de **Sant Julià**, un edifici del s. XII, de la qual destaquem l'absis, amb uns grans carreus d'origen romà, així com la decoració de dents de serra i de mènsules esculpides amb caps de persona, d'animals, de monstres i de creus. A l'interior, l'absis conserva uns frescos del segle XII que representen el Crist en Ascensió i santa Basilissa.

També recomanem: una preciosa excursió fins a l'església de Sant Martí d'Envalls i l'oratori de camí a aquest paratge, a més de la visita a l'església romànica de Sant Bartomeu de Bajande.

20. PUJANT PEL RIU SEGRE

Aquest itinerari reuneix edificis que ens permeten llegir a les seves parets la petjada de la diferència.

Començarem el nostre recorregut a **Sant Martí d'Ix**. Les parets de l'edifici ens expliquen la història d'una capital comtal que al segle XII construeix la seva església i aixeca l'absis amb un aparell magnífic, decorat amb fris dentat, mènsules esculpides i una finestra central amb arquivoltes i columnetes. Segueix per la nau, on les mènsules de la cornisa són decorades amb caps humans; però el 1177 el rei Alfons I trasllada la capital a Puigcerdà. L'edifici s'acaba de manera senzilla i austera. I en destaquem a l'interior la talla d'un Crist en Majestat del segle XIII i una Mare de Déu entre els segles XII i XIII.

Continuarem la nostra passejada cap a **Càldegues**. La seva església dedicada a **Sant Romà** ens presenta dos tipus de parament. El de l'absis i el de la part baixa de la nau pertanyen a l'edifici del segle XI, un parament que finalitza amb arcuacions llombardes que indiquen l'alçada de l'edifici romànic; el parament de la part superior de la nau és la modificació dels segles XVIII i XIX. A l'interior hi trobem un fantàstic retaule barroc, darrere del qual es conserven pintures murals del segle XIII que representen el Pantocràtor envoltat del tetramorf i un cavaller amb un falcó a la mà.

Seguirem el curs del Segre fins a arribar al poble de **Llo**. A l'entrada hi trobarem l'església del segle XII de **Sant Frutuós**. Està construït amb dos paraments ben diferents, però de la mateixa època, que indiquen dues fases constructives. A l'absis aquesta diferència hi és molt evident, encara que hem de destacar-ne la

decoració amb fris dentat, mènsules esculpides i l'arquivolta de la finestra amb caps de monstres, dos lleons ajaguts i el curiós cap d'una cabra al centre. Cal destacar-ne un element: la portalada de cos afegit, la qual presenta arquivoltes en degradació sostingudes per quatre columnes amb capitells decorats amb palmeretes. Una està decorada amb caps humans barbuts i ben pentinats i amb l'estranya figura d'un ratpenat a la clau de l'arc.

També recomanem: la visita al conjunt fortificat de Llo, entre els segles X i XIII, compost per: el castell Nou, integrat al poble, que conserva tres torres i panys de muralla; la torre de Vaqueró, dalt del poble. A dalt del puig de Sant Feliu del Castellvell hi trobem la torre de guaita i la capella del s. XI.

AJUNTAMENT
DE PUIGCERDÀ

CONSELL COMARCAL
DE LA Cerdanya

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

Generalitat de Catalunya
Casa a Perpinyà